

Schrijver Roel Adam en regisseur Liesbeth Coltof over FANNY EN ALEXANDER

Op 5 maart 2010 gaat FANNY EN ALEXANDER van de Toneelmakerij in première in de Stadsschouwburg Haarlem. Liesbeth Coltof tekent voor de regie, schrijver Roel Adam voor de bewerking van deze beroemde film van Ingmar Bergman. Samen vertellen zij over het maken van een voorstelling waarin de scheidslijn tussen werkelijkheid en fantasie, tussen de schouwburgzaal en het toneel waar mogelijk wordt overschreden; een ode aan het leven, het theater én het publiek.

Door Annemarie Wenzel

De Zweedse regisseur Ingmar Bergman maakte met FANNY OCH ALEXANDER in 1982 zijn laatste bioscoopfilm. Voor het verhaal baseerde hij zich op zijn eigen kindertijd. Het resultaat was een groot succes en wordt beschouwd als het hoogtepunt van zijn omvangrijke oeuvre. Met tien acteurs, waaronder Aafke Buringh, Beppe Costa en Antoinette Jelgersma, brengen Liesbeth Coltof en Roel Adam FANNY EN ALEXANDER voor het eerst op het toneel voor de hele familie. De voorstelling vertelt het verhaal van Fanny en haar broer Alexander, twee kinderen die opgroeien in de liefdevolle theaterfamilie Ekdahl. Voor de bewerking naar het theater is de rol van Fanny een belangrijk uitgangspunt. Roel Adam: 'Film is een wezenlijk ander medium dan theater. Theater is levend en gebeurt in het moment. Dit levende aspect onderstrepen we met de rol van Fanny, gespeeld door de jonge actrice Lotte Rischen. In de film kijkt ze vooral toe, in onze voorstelling maakt zij een directe verbinding met het publiek. Zij is de verteller, neemt de toeschouwers mee in de wereld waarin ze opgroeit; die van het theater en de volwassenen die er leven en werken, met hun geluk en ongeluk.' Liesbeth Coltof: 'De voorstelling begint met een leeg toneel. De mensen die op het podium staan zijn niet alleen de acteurs. Het zijn de mensen die er samen elke avond weer voor zorgen dat het theater tot leven komt. Dus ook de ontwerpers van licht en kostuums en de technici. Fanny nodigt de toeschouwers uit om te luisteren naar dit gebouw en te kijken naar de mensen die het met hun verbeelding bevolken en bewonen.'

Vervolgens ontvouwt zich voor de ogen van het publiek de wereld van de familie Ekdahl. Op het moment dat we hun leven binnenstappen, zijn ze druk bezig met de repetities voor een nieuwe voorstelling: HAMLET. We maken kennis met Fanny en de dromerige Alexander, gespeeld door Daniël van Klaveren, hun oma, ooms en tantes en hun lieve ouders. Door een ongelukkige speling van het lot komt aan dit onbezorgde leven abrupt een eind. Samen met hun moeder verhuizen de kinderen naar de kanselarij van dominee Edvard Vergerus, waar vrijheid en eigen kracht plaats moeten maken voor orde en tucht. Roel Adam: 'De losheid, verbeelding en warmte die al die jaren een vanzelfsprekend deel van het leven vormden, worden in deze nieuwe wereld bestempeld als leugens en overbodig gedoe. "De waarheid" krijgt door de ogen van de strenge dominee plots een heel ander gezicht, een die de fantasie uitsluit. Interessant daarbij is zijn enorme behoefte aan controle.' Liesbeth Coltof: 'De familie Ekdahl leeft vanuit de gedachte dat de werkelijkheid veelkleurig is. De kinderen zijn deel van de wereld van de volwassenen, ze bewegen met hen mee en mogen er hun eigen wereld en hun eigen leven van maken. Edvard Vergerus wil beheersen wat de kinderen voelen en denken.' Roel Adam: 'Hij leeft vanuit het geloof in een wereld die vaststaat, die is en blijft zoals hij is. Dat geloof geeft hem een gevoel van veiligheid in de oceaan die het leven is. Hij doet er dan ook alles aan om controle te krijgen over de geest, dat hele sprankelende gebied van de mens. Maar hij zal het nooit winnen en dat is mooi.' Uiteindelijk schiet de familie te hulp. Fanny en Alexander worden het huis uitgesmokkeld en verblijven een nacht in het magische huis van de Joodse koopman Isak Jacobi, een oude familievriend. Daar ervaart Alexander hoe dun de scheidslijn tussen fantasie en werkelijkheid kan zijn. Ze eindigen bij hun familie, terug in het theater, wijzer door wat ze hebben meegemaakt. Roel Adam: 'De tocht van de twee kinderen is een confrontatie met de hardheid van het leven. Hoe houd je je daarin staande? FANNY EN ALEXANDER draait om de vraag: wat is de werkelijkheid? Is de wereld een alomvattende tredmolen waarin je rondloopt zonder enige invloed op de richting of beweging van je weg? Of kun je al scheppend je eigen werkelijkheid creëren? Deze levensvisies zijn voortdurend in gevecht, soms lijkt het alsof ze niet naast elkaar kunnen bestaan. Het zou zo mooi zijn als die werelden van wetten en chaos, van het kaderen en het vieren van het leven worden verenigd. Ik geloof dat fantasie daarvoor noodzakelijk is.'

Liesbeth Coltof: 'De kracht van FANNY EN ALEXANDER is dat je als toeschouwer door de ogen van twee kinderen naar de volwassen wereld kijkt. En dat het verhaal zich afspeelt in een theaterfamilie. Het gaat ook over onze wereld, de wereld waarin wij werken. Het biedt de mogelijkheid om die liefde voor het vak en wat er allemaal bij komt kijken te delen met het publiek.' Roel Adam: 'Het is een romantisch verhaal. Het laat de droom van het theater zo mooi zien. De werelden van leven en fantasie komen heel dichtbij elkaar.' Van daaruit is het idee ontstaan om de schouwburgzaal te gebruiken als locatie, om er iets te maken en te doen dat alleen daar kan en waarbij de situatie zaal en toneel, toeschouwers en acteurs als gegeven wordt gebruikt in plaats van het te verbergen. Liesbeth Coltof: 'FANNY EN ALEXANDER wordt een transparante, collageachtige voorstelling. Alles is zichtbaar, alles is open, alles halen we uit de kast. Beppe Costa, die Izak Jacobi speelt, maakt muziek. We werken niet met coulissen, de kleedkamer is op het toneel. Acteurs nog in spijkerbroek staan naast die al in kostuum. Het decor bestaat uit karren vol spullen. Waar decorwisselingen normaal zo onzichtbaar mogelijk plaatsvinden, laten wij juist zien hoe de verschillende werelden van het verhaal ontstaan. Zo legt Fanny aan het begin bijvoorbeeld uit hoe een trekkenwand, de hijsinstallatie, werkt.' Roel Adam: 'Dit alles met de bewerking als uitgangspunt. Het script is zo opgebouwd dat er de ruimte is om te blijven construeren en fantaseren terwijl we er op de vloer mee bezig zijn. Op basis van wat er tijdens de repetities ontstaat, kan ik scènes bijschrijven. Al spelend en levend zetten we de voorstelling in elkaar.' Liesbeth Coltof: 'Deze manier van theater maken trekken we door de schouwburg in. In de voorstelling negeren we de situatie niet, we negeren het publiek niet, we zijn er echt met z'n allen. Misschien is er geen pauze, maar kun je gewoon tijdens de voorstelling naar de wc en mag er worden gegeten, gelachen, gedronken. We willen die twilight zone, dat overgangsgebied tussen de werkelijkheid van alledag en de verbeelding van het theater, zo zichtbaar en levend mogelijk maken. FANNY EN ALEXANDER wordt een echte familievoorstelling, een belevenis die jong en oud, toeschouwers en theatermakers, samen aangaan.'